

WEALTH COMPARISON AMONG TURKISH STATES

Murat ÇİFTÇİ*

*Doç. Dr., Trakya Üniversitesi İ.İ.B.F. ÇEEİ Bölümü, muratciftci@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6277-6360

Received Date:19.09.2023 Accepted Date:06.11.2023

Copyright © 2023 Murat ÇİFTÇİ. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

Wealth is extremely difficult to determine compared to income. While the monetary equivalent of financial assets is clear, it is difficult to determine the volume of non-financial assets. This is because it is difficult to establish a standardized market price for a wide range of non-financial assets, from vehicles to real estate. This has led to a delay in the development of national accounts for individual wealth. This difficulty has also made it difficult to compare individual wealth across countries for many years. Credit Suisse, which recently went bankrupt and was transferred to UBS, started publishing annual wealth reports in 2010. In these reports, wealth per adult, financial wealth, non-financial wealth, debt and median wealth per adult are reported in current dollar prices as country, regional and world averages on an annual basis since 2000. Of course, the data may not be as precise as national income accounts. However, wealth statistics can be regarded as a strong effort to enable global country comparisons in terms of individual wealth since 2000. This study analyzes and discusses the evolution of individual wealth and debt in the six Turkic republics of Turkey, Kazakhstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, and Azerbaijan between 2000 and 2019. The reason for taking 2019 as the most recent date in the time frame is that it is the last year before the pandemic. Thus, in the long-term comparison of individual wealth, it is possible to prevent the effects of the global crisis that occurred during the pandemic. The findings show that Turkey is the lowest performing country in terms of wealth per adult between 2000 and 2019.

Keywords: Wealth distribution, income distribution, capitalism, Turkic world, social justice.

JEL Classifications: D24, D31, D63

TÜRK DEVLETLERİ ARASINDA SERVET KARŞILAŞTIRMASI

ÖZET

Servetin tespiti gelire göre son derece zordur. Finansal varlıkların parasal karşılığı belli olsa da, finans-dışı varlık hacmini tespit etmek güçtür. Çünkü taşittan gayrimenkule kadar geniş bir yelpazeyi içeren finansal-olmayan varlığın standart bir piyasa fiyatını tespit etmekte zorlanılmaktadır. Bu da bireysel servetin tespitine yönelik ulusal hesapların geliştirilmesinde geç kalınmasına yol açmıştır. Bu zorluk beraberinde uzun yıllar boyunca ülkeler arasında bireysel servet karşılaştırması yapılmasını da güçleştirmiştir. Yakın zamanda iflas eden ve UBS'e devredilen Credit Suisse, 2010 yılından itibaren yıllık servet raporları yayınlamaya başlamıştır. Bu raporlarda ülke, bölge ve dünya ortalaması olarak 2000 yılından itibaren yıllık düzeyde yetişkin başına düşen servet, finansal servet, finansal olmayan servet, borç ve medyan servet miktarları cari dolar fiyatlarıyla rapor edilmektedir. Elbette elde edilen veriler, ulusal gelir hesaplarındaki gibi hassas olmayabilir. Ancak servet istatistikleri, 2000 yılından günümüze bireysel servet açısından küresel ölçekte ülke karşılaştırması yapılmasına imkân tanıyacak güçlü bir çaba olarak kabul edilebilir. Bu çalışmada altı Türk cumhuriyetini oluşturan Türkiye, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Azerbaycan'daki bireysel servet ve borcun 2000-2019 yılları arasındaki gelişimi analiz edilerek tartışılmıştır. Zaman kesidinde 2019 yılının en yakın tarih olarak alınmasının sebebiyse pandemi öncesi son yıl olmasından kaynaklanmaktadır. Böylece uzun dönemli bireysel servet karşılaştırmasında pandemi sürecinde oluşan küresel krizin etkilerini önleme imkânı oluşmaktadır. Elde edilen bulgular Türkiye'nin yetişkin başına düşen servet miktarında 2000-2019 arasında en düşük performans gösteren ülke olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Servet dağılımı, gelir dağılımı, kapitalizm, Türk dünyası, sosyal adalet.

JEL Sınıflandırması: D24, D31, D63

1. GİRİŞ

Gelirin tespitine göre servetin tespiti oldukça güçtür. Küresel ölçekte hiçbir ülke, bireysel servete dair tamamen güvenilir olan bilgiye sahip değildir (Davies vd, 2017: 732). Gelir dağılımına göre çok daha dengesiz dağılımın yaşandığı servet dağılımında Gini katsayısının 0,80'leri aştığı, en zengin %1'lik kesimin servet payının %85'e yükselerek Gini katsayısını 0,89'lara taşıdığı tahmin edilmektedir. Üstelik küresel servet dağılımının esasen çok daha dengesiz dağıldığı ve bu dengesizliğe resmi döviz kurlarına dayalı uluslararası karşılaştırmaların yapılmasının sebep olduğu ifade edilmektedir (Davies vd, 2011: 250). Dolayısıyla hesaplanabilir servet unsurları da resmi kurların her zaman piyasayı yansıtmaması sebebiyle ülkeler arası karşılaştırmalar için eşdeğerliğe sahip olamayabilir.

Servet tespiti her geçen gün daha da zorlaşmakta olup, bu zorluğun temelindeyse resmi kurun temsil gücündeki aksaklıklar gibi görülebilir etkenlerin dışında, servet bileşeni olarak kabul edilecek unsurların fiyatlanmasında yaşanan sıkıntılar vardır. Bilgi çağının yaşandığı günümüzde patentler gibi maddi olmayan varlıkların toplam varlıklar çerisindeki ağırlığı her geçen gün daha da artmaktadır. Maddi olmayan varlıkların ABD'nde kurumsal sektörün 1/3'ü ile yarısı arasında bir ağırlığa sahip olduğu, Avrupa'daki firma değerlerininse %30'unu oluşturduğu tahmin edilmektedir. Maddi olmayan varlıkların sağladığı katma değer ve büyümedeki bilginin rolü konusundaki anlaşmazlıklarsa halen çözülememektedir. Bilginin doğası gereği ölçümünün son derece zor oluşu, maddi olmayan varlıkların değer oluşumundaki katkıları konusunda da belirsizliği arttırmaktadır (Seabrooke ve Wigan, 2014: 259).

Servet eşitsizliğinin ülkeler arasında ve zaman içinde anlamlı karşılaştırmalarını yapabilmek için ortak, tutarlı ve kapsamlı bir zenginlik tanımının benimsenmesi çok önemlidir. Bu noktada servet, gayrimenkul, arsa, bina gibi mülkiyet haklarını uygulayabileceği tüm finansal olmayan varlıkları ve hisse senetleri, tahviller, banka mevduatları, hayat sigortası, emeklilik fonları gibi finansal varlıkları içerir. Genel bir kural olarak da, tüm varlık ve yükümlülüklerin geçerli piyasa fiyatları üzerinden değerlemesinin yapılması gereklidir (Zucman, 2019: 112). Davies ve arkadaşları da 2000 yılını referans yıl olarak kabul edip küresel servet dağılımına dair ilk tahminleri gerçekleştirmiş, bu tahminler 2010 yılından bu yana Credit Suisse Araştırma Enstitüsü tarafından yıllık olarak revize edilip güncellenerek rapor halinde yayınlanmıştır. Servet hesaplamasında finansal varlıkların pazarlanabilir değeri ile özellikle konut ve arazi gibi finansal olmayan varlıklardan borç miktarı çıkartılarak net değerlere ulaşılmaktadır. Servet hesaplamasında bireysel emeklilik fon varlıkları servet hesaplarına dâhil edilirken, kamu sosyal sigorta fonları servet hesaplaması dışında tutulmaktadır (Davies vd, 2017: 731-732).

Bu çalışmada altı Türk devletini oluşturan Türkiye, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Azerbaycan ile dünya ortalamasına göre finansal, finansal olmayan ve toplam servet hacimlerinde 2000 ve 2019 yılları arasında yaşanan değişimin analizine odaklanılmıştır. Veriler Credit Suisse'in 2019 yılı raporu ile TÜİK ve Dünya Bankası'ndan derlenmiştir.

2. TÜRK DEVLETLERİNDE GELİR VE SERVETTE YAŞANAN GELİŞİMİN ANA HATLARI

Türk cumhuriyetlerinde 2019 yılı itibarıyla hesaplanan servet hacmi 2 trilyon doların biraz üzerinde gerçekleşmiştir. Bu hacmin üçte ikisinden fazlası Türkiye'de olup, Türkiye'yi %15,9'luk payla Kazakistan, %8,6'lık payla Özbekistan, %4,1'lik payla Azerbaycan, %2,8'lik payla Türkmenistan ve %1'lik payla Kırgızistan izlemektedir. Yetişkin başına düşen servet miktarının pandeminin hemen öncesinde en yüksek olduğu Türk cumhuriyeti Kazakistan olup, bu ülkeyi sırasıyla Türkiye, Türkmenistan, Azerbaycan, Özbekistan ve Kırgızistan izlemektedir. Hâlbuki bu sıralama 2000 yılında büyükten küçüğe

doğru Türkiye, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Azerbaycan şeklinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla yetişkin başına düşen servet hacmi açısından hem Türkiye'nin Türk cumhuriyetleri arasındaki liderliğini kaybettiği, hem de genel olarak Türk cumhuriyetleri arasında belirgin sıralama değişimi yaşandığı görülmektedir. Fert başına düşen GSYİH açısından Türkiye'nin 2000 yılındaki açık ara liderliğinin 2019 yılına gelindiğinde Kazakistan'a devredildiği, Türkmenistan'la ise aradaki farkın neredeyse kapandığı sonucuyla karşılaşılmaktadır. Genel olarak gelir artışı açısından Türkiye dışında kalan diğer beş cumhuriyetin daha yüksek performans sergilediği bir süreç yaşanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Türk Devletlerinde Gelir ve Servet Gelişimi (2000 ve 2019)

Ülkeler	Fert başına düşen GSYİH		Yetişkin başına düşen servet		Toplam servet, 2019	
	*2000	2019	2000	2019	milyar \$	%
Türkiye	6.455	13.246	11.780	24.398	1.355	67,4
Kazakistan	4.446	13.776	2.084	26.317	320	15,9
Kırgızistan	718	2.207	735	5.758	21	1,0
Özbekistan	1.277	2.156	2.015	8.259	173	8,6
Türkmenistan	2.262	13.065	771	15.691	57	2,8
Azerbaycan	1.481	6.479	144	11.865	83	4,1
Türk devletleri toplamı					2.009	100,0
Dünya toplamı	5.508	11.331	31.415	70.849	360.603	

** 2015 yılı fiyatlarıyla ABD\$

Hesaplamada yararlanılan kaynaklar:

TÜİK, *Uluslararası Seçilmiş Göstergeler*, URL: <https://biruni.tuik.gov.tr/secilmisgostergeler/tabloOlustur.do>

Credit Suisse (2019). *Research Institute-Global Wealth Databook 2019*, Zurich.

World Bank, *GDP per capita (current US\$)*, URL:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2022&start=2000>

Gelir ve servetin dünya ortalamasına göre 2000 ve 2019 yıllarına göre Türk devletlerindeki gelişimi incelendiğinde, fert başına düşen GSYİH'nin 2000'de dünya ortalamasının %117,2' sine sahip olan Türkiye'de 2019'a gelindiğinde ciddi değişiklik yaşanmayarak %116,9 olarak gerçekleşmiştir. Yetişkin başına düşen servetin dünya ortalamasına göre 2000'de %37,5'lik orana sahip olan Türkiye'de bu oranın 2019'a gelindiğinde kısmi düşüşle %34,4'e gerilediği görülmektedir. Bu oranlardaki değişim fert başına düşen GSYİH'ya göre Kazakistan'da %80,7'den %121,6'ya; Türkmenistan'da %41,1'den %115,3'e; Azerbaycan'da %26,9'dan %57,2'ye; Kırgızistan'da %13'ten %19,5'e yükselirken Özbekistan'daysa %23,2'den %19'a gerilemiştir. Yetişkin başına düşen servetin dünya ortalamasına göre oranındaysa Türkiye dışındaki bütün Türk devletlerinde belirgin artış yaşanarak küresel yapıya göre sermaye birikimi açısından ciddi derinleşme gerçekleşmiştir. Buna göre dünya ortalamasına göre 2000 ve 2019 arasında Kazakistan'da %6,6'dan %37,1'e; Türkmenistan'da %2,5'ten %22,1'e; Azerbaycan'da %0,5'ten %16,7'ye, Özbekistan'da %6,4'ten %11,7'ye ve Kırgızistan'da da %2,3'ten %8,1'e çıkan ağırlık mevcuttur (Tablo 2).

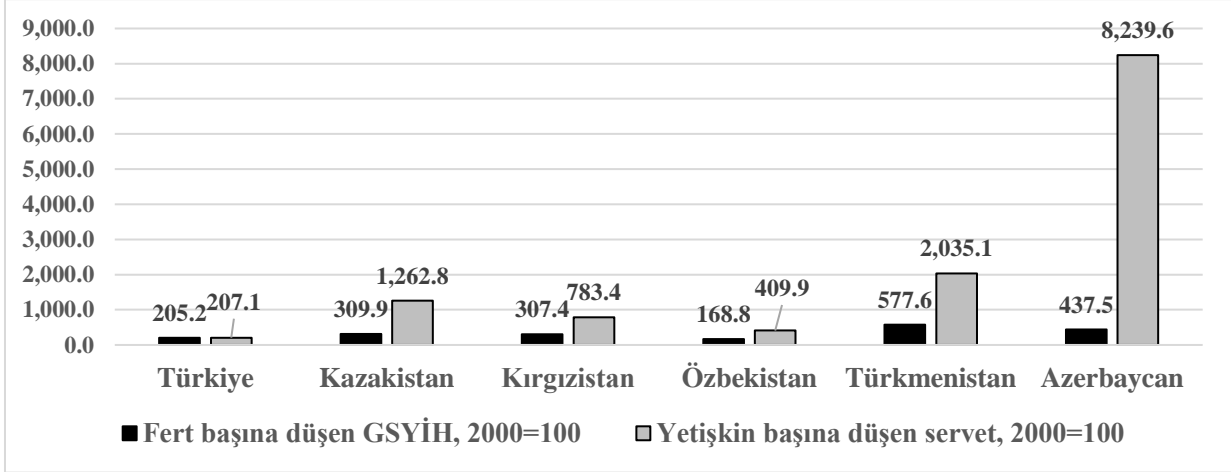
Tablo 2: Dünya Ortalamasının Yüzdesi Olarak Gelir ve Servet Değişimi (2000 ve 2019)

Ülkeler	Fert başına düşen GSYİH		Yetişkin başına düşen servet	
	2000	2019	2000	2019
Türkiye	117,2	116,9	37,5	34,4
Kazakistan	80,7	121,6	6,6	37,1
Kırgızistan	13,0	19,5	2,3	8,1
Özbekistan	23,2	19,0	6,4	11,7
Türkmenistan	41,1	115,3	2,5	22,1
Azerbaycan	26,9	57,2	0,5	16,7

Hesaplamalar tablo 1'e dayanmaktadır.

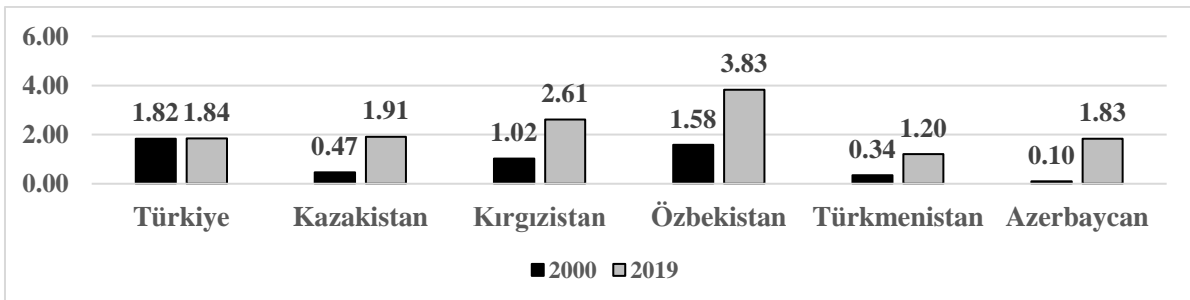

Fert başına düşen GSYİH ve yetişkin başına düşen servet değişimi açısından Türk cumhuriyetlerinin karşılaştırmasına gidildiğinde, 2000-2019 arasında Türkiye'deki artışın her iki göstergeye göre de iki katı biraz aşan seviyede olduğu sonucuyla karşılaşılmaktadır. Bu performans Türkiye'de Türk cumhuriyetleri içerisinde fert başına düşen GSYİH açısından en düşük ikinci, yetişkin başına düşen servet açısından en düşük artışın yaşandığı anlamına gelmektedir. Fert başına düşen GSYİH açısından en yüksek artış yaklaşık 5,8 katlık yükselişle Türkmenistan'da gerçekleşirken, Azerbaycan'da 4,4 katlık, Kazakistan ve Kırgızistan'da 3,1'er katlık, Türkiye'de 2,1 katlık ve Özbekistan'da ise 1,7 katlık artış gerçekleşmiştir. Türkiye dışındaki diğer Türk cumhuriyetlerinde yetişkin başına düşen servetteki artışa gelir artışının çok daha üzerindedir. Buna göre en yüksek artış yaklaşık 82,4 katlık artışla Azerbaycan'da gerçekleşirken ikinci sırada yer alan Türkmenistan'da yaşanan artışa 20,4 kata ulaşmıştır. Üçüncü sıraya yerleşen Kazakistan'da 12,6 katı aşan yükseliş Kırgızistan'da 7,8 katın üzerinde, Özbekistan'da ise 4,1 kata yaklaşan seviyede gerçekleşmiştir. Buradan çıkan sonuçta en düşük servet artışının yaşandığı ikinci Türk cumhuriyetinde dahi artış performansı, en düşük performansın yaşandığı Türkiye'nin iki katına ulaştığı gerçeğidir (Şekil 1).

Şekil 1. Türk Devletlerinde Fert Başına Düşen GSYİH ve Yetişkin Kişi Başına Düşen Servette 2000-2019 Arası Değişim Karşılaştırması (2000=100 İndeksi)

Sermaye birikiminin derinliğini gösteren servet/gelir rasyosuna göre konu ele alındığında, 2000-2019 yılları arasında Türkiye'nin 1,8 kat civarında stabil kaldığı, buna karşılık diğer beş Türk cumhuriyetinde ise hızlı bir artış trendi yakalandığı görülmektedir. Buna göre Özbekistan'da 2000 yılında 1,58 olan rasyo, 2019 yılına gelindiğinde 3,8 katı aşmış durumdadır. Kırgızistan'daki servet/gelir rasyosu da 1,02'den 2,61'e yükselmiştir. Kazakistan'da rasyo değişimi 0,47'den 1,91'e; Azerbaycan'da 0,10'dan 1,83'e ve Türkmenistan'da da 0,34'ten 1,20'ye çıkmıştır. Böylece 2000 yılında en yüksek servet/gelir rasyosuna sahip olan Türkiye, 2019'a gelindiğinde sadece Türkmenistan'a göre daha yüksek rasyoya sahip olan bir ülke konumuna gerilemiştir. Bu durum Türkiye'nin sermaye birikimini pandemi sürecine kadar gelinine göre reel anlamda arttırmadığı anlamını taşımaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Türk Devletlerinde Yetişkin Kişi Başına Düşen Servet / Fert Başına Düşen GSYİH Karşılaştırması (2000 ve 2019)

3. TÜRK DEVLETLERİNDE FİNANSAL VE FİNANSAL OLMAYAN SERVET KARŞILAŞTIRMASI

Genel olarak serveti finansal ve finansal olmayan şeklinde iki ana gruba ayırmak mümkündür. Finansal servetin içerisinde yerli veya yabancı para birimi cinsinden nakit, mevduat, hisse senedi, alacaklı olarak bono ve tahvil ile fiziki veya sertifika olarak değerli madenler mevcuttur. Muhasebeleştirilmesi kolay olduğundan servetin en rahat ve doğru tahmin edilen kısmını oluşturmaktadır. Finansal olmayan servet içerisindeyse konut, işyeri, arsa, arazi, taşıt gibi yarı menkul ve gayrimenkul varlıklar yer almaktadır. Özellikle gayrimenkul kısmı aktif şekilde sürekli fiyatlanan piyasa içerisinde yer almadığından dolayı, hassas şekilde değer ölçümüne konu olamamaktadır. İnşaat maliyeti ya da genel piyasa fiyatlarına dayalı hesaplamalarla bir ölçüde de olsa değer tespiti yapılmaktadır. Credit Suisse tarafından 2000 yılından bu yana yıllık olarak hesaplanıp tahmin edilen yetişkin başına düşen finansal ve finansal olmayan servet miktarı incelendiğinde, dünya ortalamasının yetişkin başına düşen finansal servete göre 2000 yılında 20.060 \$ olduğu, 2019'a gelindiğindeyse bu seviyenin 44.022 \$'a çıktığı görülmektedir. Yetişkin başına düşen finansal olmayan servette dünya ortalaması ise 2000 yılında 16.229 \$ iken 2019'da bu seviye 36.410 \$'a çıkmıştır. Özbekistan'ın detaylı verileri olmadığından beş Türk devleti açısından karşılaştırma yapılması mümkün olup, beş Türk devletinin hiç birisinde ne 2000 ne de 2019 yılında dünya ortalamasına göre finansal veya finansal olmayan servet hacminin yakalanamadığı görülmektedir. Buna göre yetişkin başına düşen finansal servet 2000 ve 2019 yılları arasında Türkiye'de 1.429 \$'dan 5.126 \$'a; Kazakistan'da 212 \$'dan 4.535 \$'a; Türkmenistan'da 40 \$'dan 2.937 \$'a; Azerbaycan'da 81 \$'dan 1.379 \$'a ve Kırgızistan'da da 55 \$'dan 1.219 \$'a çıkmıştır. Bu seviyeler 2000 yılında dünya ortalamasının %10'una bile ulaşamamış, 2019 yılına gelindeyse sadece Türkiye ve Kazakistan'da dünya ortalamasının %10'unun biraz üstüne gelinebilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Yetişkin Başına Düşen Finansal Servet Karşılaştırması (2000 ve 2019)

Ülkeler	2000		2019	
	\$	%	\$	%
Türkiye	1.429	7,1	5.126	11,64
Kazakistan	212	1,1	4.535	10,30
Kırgızistan	55	0,3	1.219	2,77
Özbekistan
Türkmenistan	40	0,2	2.937	6,67
Azerbaycan	81	0,4	1.379	3,13
Dünya ortalaması	20.060	100,0	44.022	100,00

Hesaplamada yararlanılan kaynak: Credit Suisse (2019). *Research Institute-Global Wealth Databook 2019*, Zurich.

Yetişkin başına düşen finansal olmayan servet açısından konu ele alındığında, finansal servete göre hem 2000 hem de 2019 yıllarında dünya ortalamasının daha düşük performansa sahip olduğu sonucuyla karşılaşılmaktadır. Buna göre dünya ortalaması 2000 yılında 16.229 \$ iken 2019 yılında 35.410 \$'la yine yetişkin başına düşen finansal servetin altında kalmıştır. Buna karşılık veri seti bulunan beş Türk devletinin tamamında yetişkin başına düşen finansal olmayan servet hacmi hem 2000 yılında hem de 2019 yılında yetişkin başına düşen finansal servetin oldukça üzerinde gerçekleşmiştir. Buna göre Türk devletlerinde 2000'den 2019'a yetişkin başına düşen finansal olmayan servet miktarı Türkiye'de 10.615 \$'dan 21.012 \$'a; Kazakistan'da 1.913 \$'dan 23.307 \$'a; Türkmenistan'da 736 \$'dan 13.260 \$'a, Azerbaycan'da 1.378 \$'dan 11.020 \$'a ve Kırgızistan'da da 685 \$'dan 4.716 \$'a yükselmiştir (Tablo 4).

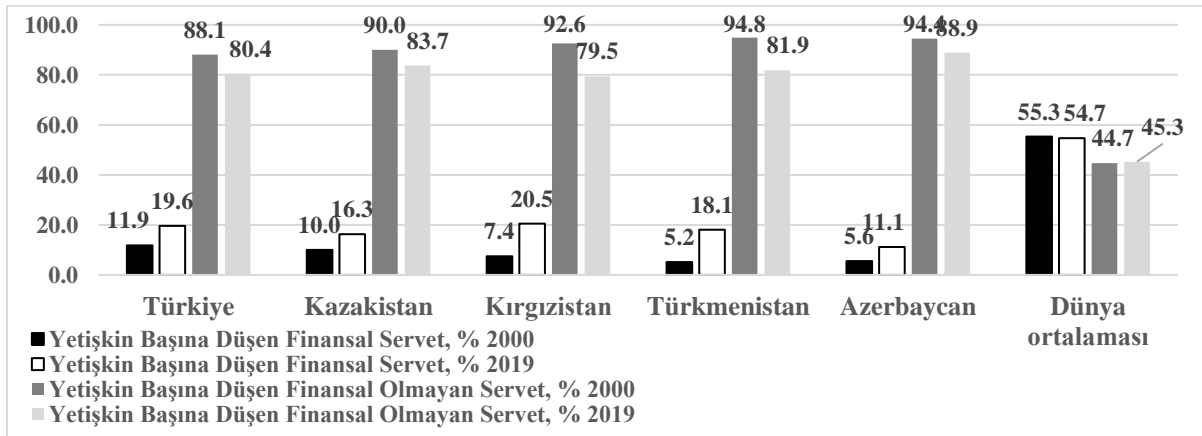

Tablo 4. Yetişkin Başına Düşen Finansal Olmayan Servet Karşılaştırması (2000 ve 2019)

Ülkeler	2000		2019	
	\$	%	\$	%
Türkiye	10.615	65,4	21.012	57,7
Kazakistan	1.913	11,8	23.307	64,0
Kırgızistan	685	4,2	4.716	13,0
Özbekistan
Türkmenistan	736	4,5	13.260	36,4
Azerbaycan	1.378	8,5	11.020	30,3
Dünya ortalaması	16.229	100,0	36.410	100,0

Hesaplama yararlanılan kaynak: Credit Suisse (2019). *Research Institute-Global Wealth Databook 2019*, Zurich.

Yetişkin başına düşen servetin finansal ve finansal olmayan şeklinde yüzdelik dağılımları incelendiğinde dünya ortalamasının 2000 yılında %55,3'ünün finansal, %44,7'sinin ise finansal olmayan servet olarak dağıldığı görülmektedir. Bu oranlar 2019'a gelindiğinde de belirgin bir değişime uğramamış, finansal servette %54,7'lik paya karşılık finansal olmayan servette %45,3'lük pay gerçekleşmiştir. Bu oranlar Türk devletlerindeyse, dünya ortalamasından tamamen ayrılmış durumdadır. Türkiye incelendiğinde 2000'de yetişkin başına düşen servetin %11,9'u finansal, %88,1'i ise finansal olmayan servet şeklinde dağılırken; 2019'a gelindiğinde finansal servet ağırlığı %19,6 ve finansal olmayan servet ağırlığı ise %80,4 olmuştur. Finansal servet ağırlığında belirgin artış yaşanmış olsa da, dünya ortalamasından oldukça uzaktır. Bu durum diğer Türk devletlerinde de benzer şekildedir. Kazakistan'da 2000'de finansal servet ağırlığı %10 ve finansal olmayan servet ağırlığı ise %90 iken, 2019'da finansal servet ağırlığı %16,3 ve finansal olmayan servet ağırlığı ise %83,7 olmuştur. Kırgızistan'da finansal servet ağırlığı 2000 ile 2019 arasında %7,4'ten %20,5'e yükselirken, finansal olmayan servet ağırlığı ise %92,6'dan %79,5'e gerilemiştir. Türkmenistan'da da benzer şekilde finansal servet ağırlığı %5,2'den %18,1'e çıkarken, finansal olmayan servet ağırlığının %94,8'den %81,9'a gerilemiştir. Azerbaycan'da da %5,6'dan %11,1'e yükselen finansal servet ağırlığının finansal olmayan servet ağırlığında %94,4'ten %88,9'a gerilemesi söz konusudur. Yine de finansal servet ağırlığı dünya ortalamasının ağırlığından oldukça uzaktır. Özetle Türk dünyasında servetin finansallaşması, dünya geneline göre son derece düşük olup bunun anlamıysa finans piyasalarının sığ olduğudur (Şekil 3).

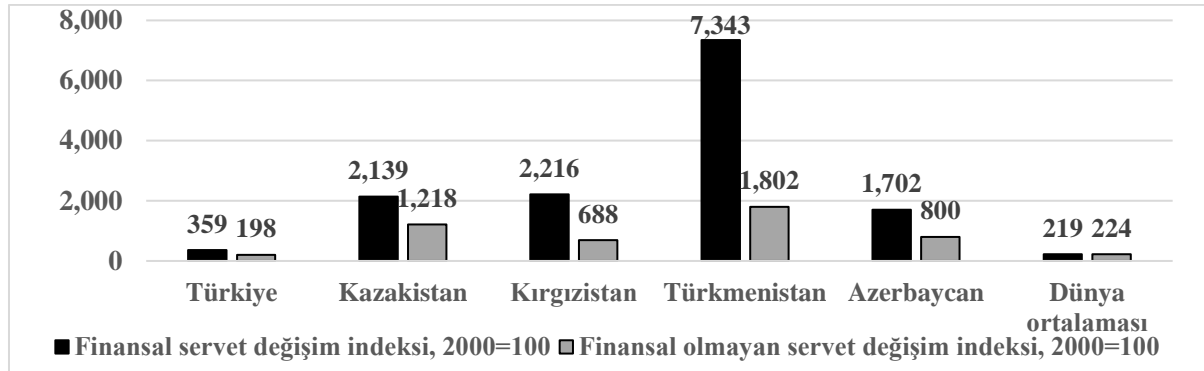

Şekil 3. Türk Devletlerinde Yetişkin Başına Düşen Finansal ve Finansal Olmayan Servetin Kendi İçindeki Dağılımları, 2000-2019, %

Genel olarak bakıldığında Türk devletlerinde 2000 ile 2019 yılları arasında yetişkin başına düşen servette finansal servet kısmında yaşanan artışın finansal olmayan servette yaşanan artışa

göre daha süratli gerçekleştiği görülmektedir. En düşük artışın yaşandığı Türkiye’de yetişkin başına düşen servetin finansal servet kısmı 2000-2019 arasında 3,5 katı aşarken, finansal olmayan servet kısmındaki hacim neredeyse iki katına yükselmiştir. Diğer dört Türk devletindeyse bu değişim yetişkin başına düşen servette Kazakistan’da 21 katı, Kırgızistan’da 22 katı, Türkmenistan’da 73 katı ve Azerbaycan’da ise 17 katı aşmıştır. Yetişkin başına düşen finansal olmayan servet hacminde yaşanan artışta Kazakistan’da 12 katı, Türkmenistan’da 18 katı aşmış, Azerbaycan’da 8 kata ulaşmış, Kırgızistan’daysa 7 kata yaklaşmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere Türk devletlerinde yetişkin başına düşen servet hacminde çok süratli artış yaşanmış olsa da, finansal servet artışı finansal olmayan servet artışında çoğu zaman birkaç kat üzerinde gerçekleşmiştir. Hâlbuki dünya ortalamasında finansal ve finansal olmayan servetteki artış birbirine çok yakındır (Şekil 4).

Şekil 4. Türk Devletlerinde Yetişkin Başına Düşen Finansal ve Finansal Olmayan Servetin 2000-2019 Arasındaki Değişimi, 2000=100 İndeksi

4. TÜRK DEVLETLERİNDE BİREYSEL BORÇ KARŞILAŞTIRMASI

Türk devletlerinde 2000-2019 arasında yetişkin başına düşen servette yaşanan hızlı artış, yetişkin başına düşen borçta da benzer şekilde gerçekleşmiştir. Dünya ortalaması olarak yetişkin başına düşen borç stoğu 2000’de 4.874 \$ iken 2019’a gelindiğinde %96,6’lık artışla 9,584 \$’a yükselmiştir. Beş Türk devletinin tamamında aynı dönemde yetişkin başına düşen borç stoğunda yaşanan artış, dünya ortalamasının çok üzerindedir. Türkiye’de 264 \$’dan 5,5 katı aşan artışla 1,740 \$’a ulaşan borç stoğu Kazakistan’da 42 \$’dan 35 katı aşan artışla 1,525 \$’a çıkmıştır. Diğer Türk devletlerinden Kırgızistan’da 5 \$’dan 35 katı aşan artışla 173 \$’a, Türkmenistan’da 4 \$’dan 125 katı aşan artışla 505 \$’a ve Azerbaycan’da da 14 \$’dan 37 katı aşan artışla 534 \$’a sıçrama yaşandığı görülmektedir (Tablo 5).

Tablo 5. Bireysel Borç, 2000-2019, \$ ve % Olarak

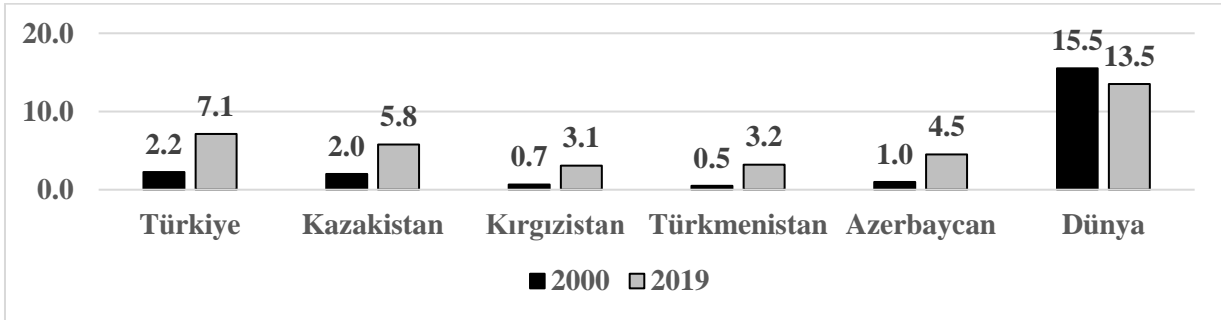
Ülkeler	Yetişkin Başına Düşen Borç		Yetişkin Başına Düşen Borç Değişimi			
	2000	2019	2000	2019	2000=100	
	\$	%	\$	%	\$	
Türkiye	264	5,4	1.740	18,2	1.476	659,1
Kazakistan	42	0,9	1.525	15,9	1.483	3631,0
Kırgızistan	5	0,1	178	1,9	173	3560,0
Özbekistan
Türkmenistan	4	0,1	505	5,3	501	12625,0
Azerbaycan	14	0,3	534	5,6	520	3814,3
Dünya ortalaması	4.874	100,0	9.584	100,0	4.710	196,6

Hesaplama yararlanılan kaynak: Credit Suisse (2019). *Research Institute-Global Wealth Databook 2019*, Zurich.

Yetişkin başına düşen borç hacminde yaşanan değişim, Türk devletlerinde servette yaşanan değişimin oldukça üzerindedir. Bu durum borç / servet rasyosunda belirgin artış yaşanmasıyla

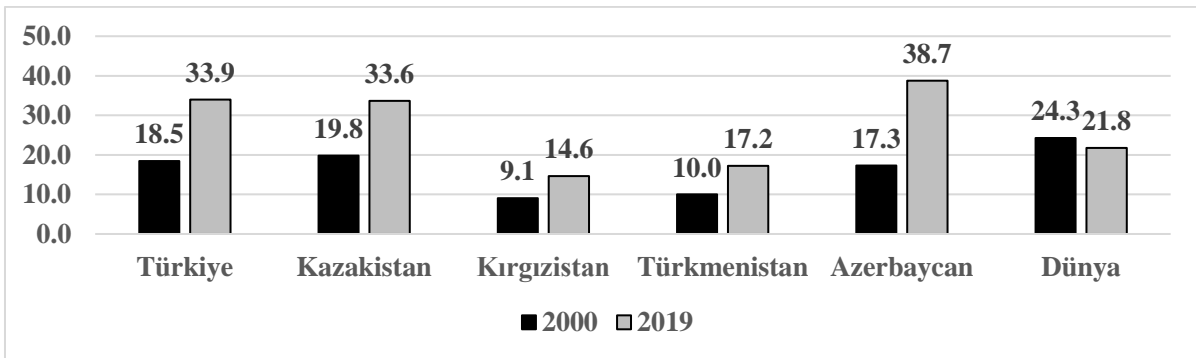

sonuçlanmıştır. Hâlbuki 2000-2019 arasında dünya ortalamasına göre servet artışının borç artışının üzerinde gerçekleştiği ve bunun sonucu olarak da borç / servet rasyosunda düşüş yaşandığı görülmektedir. Yine de 2019'daki gelinen noktada borç / servet rasyosunun beş Türk devletinin tamamında dünya ortalamasındaki rasyonun son derece gerisinde kaldığı sonucuyla karşılaşılmaktadır. Buna göre rasyo değişimleri dünya ortalamasına göre %15,5'ten %13,5'e gerilerken Türkiye'de %2,2'den %7,1'e yükselmiştir. Kazakistan'da 2000 yılında %2 olarak gerçekleşen rasyonun 2019'da %5,8'e çıktığı görülmektedir. Kırgızistan'da %0,7'den %3,1'e; Türkmenistan'da %0,5'ten %3,2'ye ve Azerbaycan'da da %1'den %4,5'e çıkan rasyolar söz konusudur. Şu an için dünya ortalamasının oldukça gerisinde kalınmış olsa da söz konusu yüksek ivmenin sürmesi durumunda Türk devletlerindeki yetişkin başına düşen borçluluğun kısa sürede dünya ortalamasını aşması tehlikesi mevcuttur. Çünkü borçluluk hızı servet artış hızının da son derece üzerinde gerçekleşmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Türk Devletlerinde Yetişkin Başına Düşen Borç / Servet Rasyosu, 2000 ve 2019, %

Borç / servet rasyosunda ikinci aşama olarak finansal servete göre Türk devletlerinde ve dünya ortalamasındaki durum analiz edilmiştir. Buna göre dünya ortalamasına göre borç / finansal servet rasyosunun 2000-2019 arasında sınırlı da olsa düşerek %24,3'ten %21,8'e gerilediği sonucuyla karşılaşılmıştır. Beş Türk devletinde de borç / finansal servet rasyosunda 2000-2019 arasında artış yaşandığı, ancak bu artış hızının borç / servet rasyosuna göre daha düşük hızda gerçekleştiği görülmüştür. Buna göre 2000-2019 arasında borç / finansal servet rasyosu Türkiye'de %18,5'ten %33,9'a; Kazakistan'da %19,8'den %33,6'ya; Kırgızistan'da %9,1'den %14,6'ya; Türkmenistan'da %10'dan %17,2'ye ve Azerbaycan'da da %17,3'ten %38,7'ye yükselmiştir (Şekil 6).

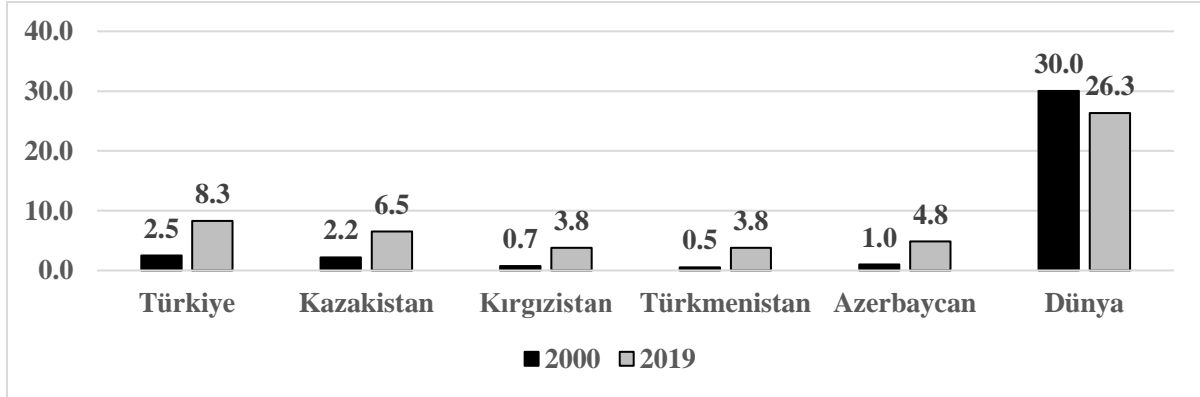

Şekil 6. Türk Devletlerinde Yetişkin Başına Düşen Borç / Finansal Servet Rasyosu, 2000 ve 2019, %

Borç / servet rasyosunda üçüncü aşama olarak finansal olmayan servete göre Türk devletlerinde ve dünya ortalamasındaki durum analiz edilmiştir. Dünya ortalamasına göre borç / finansal olmayan servet rasyosu 2000-2019 arasında yine sınırlı da olsa düşerek %30'dan %26,3'e gerilemiştir. Beş Türk devletinin tamamındaysa borç / finansal olmayan servet rasyosunda 2000-2019 arasında artış yaşanmıştır. Buna göre rasyo 2000-2019 arasında Türkiye'de %2,5'ten %8,3'e; Kazakistan'da %2,2'den %6,5'e;

Kırgızistan'da %0,7'den %3,8'e; Türkmenistan'da %0,5'ten %3,8'e ve Azerbaycan'daysa %1'den %4,8'e yükselmiştir. Rasyolardan da anlaşılacağı gibi Türk devletlerinde yetişkin başına düşen finansal olmayan servet hacminin borç hacmine göre oldukça yüksek oluşu, rasyoları da finansal servete göre hesaplanan rasyolara göre oldukça düşük seviyede kalmasına sebep olmuştur (Şekil 7).

Şekil 7. Türk Devletlerinde Yetişkin Başına Düşen Borç / Finansal Olmayan Servet Rasyosu, 2000 ve 2019, %

5. SONUÇ

Bireysel servetin tespiti, gelir tespitine göre oldukça zordur. Bu zorluksa hem piyasa koşullarında servet unsurlarının değer tespitinin yapılmasında karşılaşılan güçlüklerden, hem de entelektüel sermayenin muhasebeleştirilemese de alım-satımlarda değer oluşumunda yol açtığı etkinin tespit edilememesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple servet hesaplamasında entelektüel sermaye kısmı genellikle veri kabul edilerek sapmalar yaşansa da piyasa fiyatı olan fiziki sermaye unsurları alınmaktadır. Uluslararası ülke karşılaştırmalarında giderek popüleritesi artan ve 2000 yılından günümüze ülkeler için yetişkin başına düşen finansal, finansal olmayan ve toplam servet miktarları cari dolar fiyatlarıyla sağlayan Credit Suisse Dünya Servet Raporları önemli bir kazanımı oluşturmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1989 yılına kadar devlet kapitalizminin hâkim olduğu ve Rusya işgalindeki Batı Türkistan ve Kafkasya'da yer alan beş Türk devletinde bireysel servet oluşumunun kökenleri oldukça yenidir. Türkiye ise bu noktada diğer beş Türk devletine göre daha köklü bir geçmişe sahiptir. Nitekim 2019 yılında altı Türk devletindeki 2 trilyon \$'lık toplam servetin üçte ikisinden fazlası halen Türkiye'dedir. Bunda nüfus etkisi de elbette önemlidir. Ancak nüfus etkisinden ziyade piyasa ekonomisinin diğer beş Türk devletine göre daha derinlikli oluşu belirleyici olarak kabul edilebilir.

Toplam servet hacmi açısından Türkiye'nin altı devlet içerisindeki üstünlüğüne karşılık yetişkin başına düşen finansal, finansal olmayan ve toplam servet miktarları açısından Türkiye 2000-2019 arasında üstünlüğünü her geçen gün diğer Türk devletleri karşısında kaybetmiştir. Geleneksel noktada Kazakistan yetişkin başına düşen hem finansal servette hem finansal olmayan servette hem de toplam servette Türkiye'yi geride bırakmıştır. Çok hızlı servet artışı sağlayan Türkmenistan ve Azerbaycan'ın da yakın gelecekte Türkiye'yi yakalayarak geçeceği beklenebilir.

Servetteki artış karşısında yetişkin başına düşen borç hacminde çok daha süratli bir artış yaşanmaktadır. Dünya genelinde borç hacmindeki artış servet hacmindeki artışa göre daha yavaş yükselirken, Türk devletlerinde çok daha hızlı yükselmesi endişe vericidir. Çünkü borçlanma hızındaki yükseliş bir süre sonra servet hacmini yakalayarak milli servetin sıfırlanmasına yol açabilir. Bu da istikrarlı bir kalkınma sürecinin sürdürülebilmesi için gerekli

sermaye birikiminin erimesi ve beraberinde de üretimde durgunluk ve gerilemeye yol açabilecek kriz süreçlerinin derinlikli şekilde yaşanmasına yol açabilir. Kronikleşen resesyona süreçlerse doğal olarak yoksulluğun artmasına, halkın yaşam standartlarının düşmesine ve beraberinde de sosyal ve siyasal yapıda bozulmanın yaşanmasına sebep olabilir. Olası riskleri önlemek adına Türk devletlerinin tümünde görülen çok hızlı artan bireysel borçlanmanın yavaşlatılması büyük önem taşımaktadır.

REFERENCES

- Credit Suisse (2019). *Research Institute-Global Wealth Databook 2019*, Zurich.
- Davies, J. B., Lluberas, R., & Shorrocks, A. F. (2017). Estimating the Level and Distribution of Global Wealth, 2000–2014. *Review of Income and Wealth*, 63(4), 731-759.
- Davies, J. B., Sandström, S., Shorrocks, A., & Wolff, E. N. (2011). The level and distribution of global household wealth. *The Economic Journal*, 121(551), 223-254.
- Seabrooke, L., & Wigan, D. (2014). Global Wealth Chains in the International Political Economy. *Review of International Political Economy*, 21(1), 257-263.
- TÜİK, *Uluslararası Seçilmiş Göstergeler*, URL. <https://biruni.tuik.gov.tr/secilmisgostergeler/tabloOlustur.do>
- World Bank, *GDP per capita (current US\$)*, URL. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2022&start=2000>
- Zucman, G. (2019). Global Wealth Inequality. *Annual Review of Economics*, 11, 109-138.